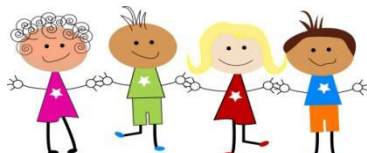

Rekomendacijos dėl mažamečių, nepilnamečių apklausų metodikos

Informaciją parengė:
Šiaulių apygardos teismo
Vyriausioji specialistė (psichologė)
Vaida Vaivadaitė

Kontaktiniai duomenys:
Tel. nr. 8-673-14920
El. paštas: vaida.vaivadaite@teismas.lt
Adresas: Tiesos g. 3, Šiauliai

Vaikai teisiniame procese – ypatingi liudytojai. Dėl savo pažintinių gebėjimų, priklausomybės nuo suaugusių artimųjų, specialiųjų poreikių bei patirtų traumų. Patikimos, išsamios informacijos rinkimas iš vaikų – nusikaltimų aukų ar liudytojų – ypatingai sunkus uždavinys. Vaiko pateikiamai informacijai didelę įtaką daro **ne tik** jo brandos lygis, individualūs bruožai, socialinė aplinka, bet ir procesinių veiksmų, kuriuose jie dalyvauja ypatumai, sudarytos sąlygos.

Kiekvienas iš savo asmeninės patirties esame pastebėję, kad vaikai savitai suvokia ir kalba apie juos supantį pasaulį 😊 Todėl bandant užmegzti su jais kontaktą, gauti kuo patikimesnės informacijos (apklausų metu), reikia specialiųjų gebėjimų, žinių bei išskirtinių sąlygų. Vadinasi, vaiko apklausą reikia atitinkamai suplanuoti ir tinkamai jai pasiruošti.

Šį trumpą „ruošinuką“ **parengiau visiems, kurie savo darbe susiduria su vaikais, jų apklausomis.** Remdamasi naujausiais tyrimais, mokymų bei asmeninio darbo su vaikais atradimais, išskyrčiau esminius principus, kuriais norėčiau pasidalinti.

Ruošiantis vaikų apklausoms, kviečiu visus skirti keletą minučių savo brangaus laiko, greitai perversti puslapiuose išdėstytą informaciją. Tikiuosi, kad kiekvienas atras kažką naudingo, naujo!

Sėkmės darbuose!

Vaida V.

Vaikų pažintinių funkcijų svarba

Dažnai pasitaiko atveju, kada apklausą vykdančio asmens turi konkrečius „reikalavimus“, užduotį, ką nori išgirsti, gauti tam tikrus, su byla susijusius faktus. Tačiau susiduriama su situacija, kada vaikas: nesupranta klausimų, pateikia nelogiškus atsakymus, negali išsėdėti vietoje, nerišliai kalba, tyli ir pan.

Turbūt kiekvienas, susidūręs su vaikų apklausomis pastebi, kad panašaus amžiaus vaikai pasižymi skirtingomis mąstymo, dėmesingumo, informacijos atgaminimo savybėmis. Todėl apklausiant vaiką **būtina atsižvelgti į individualias pažintines funkcijas.** Tiksliau tariant į vaiko: pastabumą; gebėjimą logiškai ir nuosekliai mąstyti; gebėjimą analizuoti tai, kas įvyko, visa tai išreikšti žodžiais; gebėjimą susikaupti ir pan.

Apklausoje dalyvaujantis vaikas gali turėti **specialiųjų poreikių, kas trukdo efektyviam informacijos surinkimui.** Todėl itin svarbus tampa apklausėjo psichologinis pasiruošimas, galimų „kliūčių“ numatymas.

Būtina atsiminti, kad nei vienas negalime būti garantuotas, jog į apklausą atvykęs vaikas pateiks reikiamą, su byla susijusią, informaciją. Pasitaiko atveju, kada net ir tinkamai suorganizuotos apklausos neįvyksta arba įvyksta nei taip kaip planavome, dėl prigimtinių vaiko gebėjimų (pvz. dėl protinio atsilikimo negali atsakyti klausimų, dėl hiperaktyvumo negeba išsėdėti vietoje ir pan.).

Taip pat didelę įtaką turi ir asmeninis vaiko nusiteikimas pasakoti apie jam nutikusį įvykį. Dažnai apklausėjai tikisi sklandžios, atviros istorijos. Tačiau natūralu, jog pasakoti skaudžius ir subtilius dalykus prieš kameras ar teismo salėje, sėdint nepažįstamiems, vyresniems asmenims - nėra drąsu.

Nesunku įsijausti į tą būseną, kurioje yra vaikas apklausos metu. Kartą per mokymus buvo pateiktas pratimas. Grupė buvo paprašyta susiskirstyti po du. Vienas – tariamas apklausėjas, kitas - pasakotojas. Pratimui atlikti duotos 5 min. Paprašyta mokymuose dalyvavusių suaugusių žmonių papasakoti apie paskutinius lytinius santykius su vyru, partneriu. Auditorijoje kilo sumaištis. Vieni gynybiškai atsisakė atlikti pratimą, kiti juokėsi ir nieko nekalbėjo. Nei viena pora neįvykdė pratimo. Tada mokymus vedanti lektorė paklausė - „Kaip jaučiatės gavę tokią užduotį?“. Atsakymas – taip pat jaučiasi ir vaikas – sutrikęs, išsigandęs, patiria gėdą...

Psichologiniai gynybos mechanizmai

Ruošiantis apklausai taip pat svarbu žinoti, kad vaikas, patyręs traumuojančią įvykį dažnai išgyvena slogias emocijas. „Įsijungia“ psichologiniai gynybos mechanizmai. **Vaikas „kovoja“ su traumos sukeltomis neigiamomis emocijomis** (kalte, nerimu, gėda). Todėl apklausos metu gali pasireikšti gynybinės reakcijos, t.y. siekiant susidoroti su savo emociniais išgyvenimais, vaikai nesąmoningai išstumia iš atminties neigiamus prisiminimus arba bando juos aiškinti pagal visuomenėje galiojančias normas, savo suvokimą. **Dėl šių priežasčių gali susidaryti įspūdis, kad vaikas bando nuslėpti tiesą, meluoja.**

Potrauminio streso sutrikimas

Vaiko gyvenime įvykus traumuojančiam įvykiui dažnai pastebimas potrauminio streso sutrikimas. **Tai reakcija į labai didelę traumą, kurios pasekoje efektyvi apklausa – dažnai neįmanoma.** Išgyvendamas stiprias neigiamas emocijas ir nuolat prisimindamas traumuojančią įvykį – vaikas tarsi sustingsta, vengia bendrauti, atsiriboja nuo žmonių, greitai pravirksta. Todėl duomenų gautų apklausus tokį vaiką patikimumas – mažesnis.

Vaiko paruošimas apklausai

Itin svarbus tampa emocinis vaiko paruošimas artėjančiai apklausai. Iki šiol tenka dažnai išgirsti tėvų, kitų specialistų klausimus: „Ar reikia pasakyti, kad vaikas turės dalyvauti apklausoje?“; „Ar būtina vaikui pasakoti, kas jo laukia, gal pameluoti?“; „Kas turi papasakoti vaikui apie apklausos procedūrą?“.

Naujausiose rekomendacijose nurodoma, kad galima, esant būtinybei (kai vaikas labai jaudinasi, nerimauja ir pan.), **vaiką paruošti apklausai, surengti įvadinį pokalbį.**

Įvadinio pokalbio metu **nėra kalbama apie bylos aplinkybes.** Šio atskiro susitikimo metu vaikui daugiau papasakojama apie apklausos procedūrą, supažindinama su aplinka, išsiaiškinamos pagrindinės apklausos taisyklės, vaikas turi galimybę išsakyti savo baimes, jausmus, susijusius su teisinėmis procedūromis, kurios jo laukia.

Įvadinis pokalbis tinka tiek ruošiantis apklausai specializuotame vaiko apklausos kambaryje, tiek teismo proceso metu. Jį gali atlikti teisme dirbantis psichologas, mokyklos socialinis pedagogas ar kitas reikiamų žinių turintis specialistas.

APKLAUSOS VIETA

Vaikų apklausos kambario patalpa, naudojami instrumentai

Pradėjus vykdyti apklausas draugiškame vaiko apklausos kambaryje buvo manoma, kad ši erdvė turėtų kuo labiau vaikui priminti jo asmeninę aplinką (pvz. kambarį), būtų pilna įvairiaspalvių daiktų, žaislų. Tačiau vėliau pastebėta, kad šių detalių gausa dažnai blaško vaikų dėmesį. Todėl naujausiose rekomendacijose patariama vaikų apklausos kambaryje turėti keletą minkštų žaislų, stalo žaidimų, popieriaus lapų, rašymo, spalvinimo priemonių.

Prieš apklausą **psichologas ar kitas apklausoje dalyvaujantis specialistas** turėtų vaikui parodyti apklausos kambarį. Leisti jam priprasti prie naujos, jam neįprastos, aplinkos. Vaikui turi būti parodoma filmavimo kamera, suprantama kalba paaiškinta apie naudojimo tikslingumą.

Lietuvoje, siekiant užtikrinti saugias ir draugiškas vaikų apklausas, buvo steigiami specializuoti **vaikų apklausos kambariai**. Tačiau žvelgiant į bendrą šalies kontekstą, **galima teigti, kad jų vis dar trūksta**.

Esant būtinybei atlikti apklausą ir neturint draugiško apklausos kambario, apklausą derėtų vykdyti patalpoje, kurios tuo metu negali būti naudojamos kitiems tikslams. Būtina atsiminti, kad tuo metu, kai patalpoje vyksta apklausa, turi būti išjungti telefonai, kiti garsą skleidžiantys šaltiniai. Taip pat turėtų būti apribotas pašalinių asmenų judėjimas, kas gali trikdyti vaiko informacijos pateikimą, blaškyti dėmesį.

Rekomendacijos apklausos vietos pasirinkimui

Per vaiko liudytojo (**ypatingai mažamečio**) apklausą teismo posėdžio metu, siekiant gauti bylai vertingos medžiagos ir sumažinti vaikui dėl to kilusią emocinę įtampą, **derėtų atsisakyti kai kurių teismo posėdžio tvarkos taisyklių taikymo**. Vaikams turi būti leidžiama duoti parodymus sėdint. **Derėtų pasirūpinti**, kad tarp sėdinčiojo vaiko liudytojo ir teisėjo nebūtų kelių metrų atstumo, kaip paprastai būna posėdžiaujant didelėse teismų salėse. Tinkamiausias sprendimas būtų pasodinti vaiką netoli teisėjo stalo arba prie jo – tai leistų vaikui liudytojui atsiremti rankomis į stalviršį, tai suteiktų daugiau saugumo, vaikas būtų linkęs labiau atsiskleisti. Taip pat rekomenduojama, kad teismo posėdžių salėje esantys proceso dalyviai nevilketų mantijų ir uniformų. Tai nepažįstama ir gąsdinanti vaiką apranga. Matydamas uniformuotus, jam nežinomus žmonės, vaikas patiria

stresą, jaučia didesnį psichologinį spaudimą. Dėl šių priežasčių sumažėja pateikiamos informacijos išsamumas, vaikas tarsi „užsiblokuoja“.

Visiškai netinka vykdyti vaiko – aukos ar liudytojo – apklausos kaltinamųjų bei konvojaus pareigūnų akivaizdoje. Tokia situacija, nepriklausomai nuo tiriamos bylos, vaikui gali sukelti didelę baime, kuri be abejo, darys poveikį jo pasakojimo turiniui bei formai.

Schematiški žmogaus figūros piešiniai

Apklausos metu bandant rekonstruoti įvykio eigą, detales dažnai naudojamos minkštos, pliušinės ar anatomicinės lėlės. Vaikų prašoma paėmus į rankas lėlę parodyti, kurią kūno vietą lietė ir pan. **Tačiau atsižvelgiant į naujausias rekomendacijas nurodoma, kad efektyviau būtų naudoti schematinius žmogaus figūros piešiniu (1 pav).** Tai padeda vaikui geriau atskleisti įvykio detales, kurias sunku apibūdinti žodžiais. Paveikslėliai taip pat gali būti naudingi siekiant nustatyti ar vaikas atpažįsta žmogaus kūno dalis pagal lytį, kokius jų pavadinimus vartoja, kaip apibūdina jų funkcijas. Be to, šios schemas gali būti naudojamos kaip priemonė, padedanti vaikui patikslinti savo parodymus.

Atsižvelgiama į tai, kad anatomicinės ir kitokio tipo lėlės yra įtaigios, gali daryti antrinę žalą nukentėjusiam vaikui, todėl jas naudoti nėra rekomenduojama.

Apklausos trukmė

Apklausos trukmė turi atitikti vaiko gebėjimus. Natūralu, kad kuo mažesnis yra vaikas, tuo greičiau jis pavargsta, darosi sunkiau sukaupti dėmesį ir atgaminti informaciją. Dėl patiriamo nuovargio vaikas gali pateikti atsitiktinius, neapgalvotus atsakymus, kad tik nebereikėtų vargti ir apklausa kuo greičiau baigtųsi.

Dėl šių priežasčių apklausos metu reikia vaiką stebėti ir reaguoti į jo siunčiamus nuovargio signalus. Dažnai pavargę vaikai pradeda daugiau judėti, sunkiai nusėdi vietoje, greitai pateikia informaciją arba nustoja kalbėti ir pan. **Jei akivaizdžiai matome, kad vaikas pavargę, galime daryti pertrauką, paprašyti, kad nupieštų ką nors, kas kelia teigiamus jausmus, kartu su apklausėju pažaištų žaidimą.**

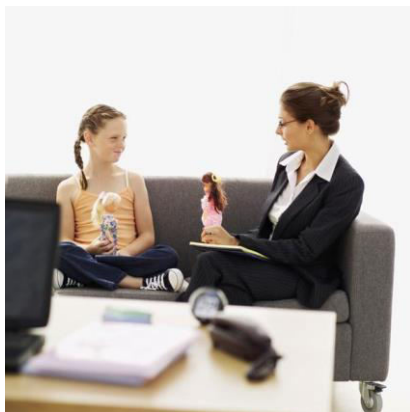
Ikimokyklinio amžiaus vaikai gali tik trumpam sukaupti dėmesį, paprastai tai trunka 20-30 min. Mokyklinio amžiaus vaikai, jei jų intelektas, socialinis, emocinis vystymasis nėra sutrikęs, paprastai geba išlaikyti dėmesį iki 45 min. Tačiau būtina prisiminti, kad liudytojų pateikiama informacija turi jiems labai stiprų emocinį poveikį, kas vaiką dar greičiau nuvargina.

Apklausoje dalyvaujantys asmenys

Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatyta, kad vaiko apklausą vykdančias asmuo gali, o išskirtiniais atvejais privalo pasikviesti psichologą. Vadovaujantis LR BPK 186 str. 5 d., proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva į jaunesnių kaip 18 metų liudytojo arba nukentėjusiojo apklausą **privalo būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas**, kurie padeda apklausti nepilnamečių, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą.

Tiek nepilnamečio atstovo, tiek psichologo pareiga ir paskirtis vaiko apklausoje yra

padėti ikiteisminio tyrimo teisėjui, prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui (priklausomai nuo to, kas vadovauja apklausai) užmegzti ir palaikyti glaudų psichologinį kontaktą su apklausiamu vaiku. Tačiau, kokia turi būti šios pagalbos

išraiška, baudžiamojo proceso kodeksas nenumato, todėl specialistai, teikdami pagalbą, turi vadovautis savo profesinius standartus įtvirtinančiomis nuostatomis, atsižvelgdami į visuotinai teisės pripažįstamą teisėtų vaiko interesų pirmenybės principą, savo kompetencijos ir kvalifikacijos ribas.

Atsižvelgiant į šiuos reikalavimus Lietuvos teismuose taikoma skirtinga praktika. Vienu atveju – psichologas užmezga betarpišką kontaktą su vaiku, veda pokalbį, perfrazuoja kitame kambaryje esančių (kai apklausa vyksta specializuotame apklausos kambaryje): teisėjo, prokuroro, kitų šalių klausimus. Kitu atveju – teisėjas, dalyvaujant kartu psichologui pateikinėja klausimus, veda pokalbį su vaiku.

Apklausos etapai

1. Parengiamasis etapas

Šiame etape ruošiamasi bendravimui su vaiku. Renkama platesnė informacija apie vaiką liudytoją t.y. apie jo pažintinį, socialinį, emocinį išsivystymą, artimiausią aplinką, pomėgius, šeimą. Surenkamos žinios apie vaiko stipriąsias ir silpnąsias puses padeda užmegzti kontaktą, leidžia išvengti netikėtumų. Išsiaiškinama kaip vaikas jaučiasi apklausos dieną, ar yra jai pasiruošęs.

Apklausoje dalyvaujantis specialistas (iš valstybinės vaiko teisių institucijos ar psichologas) **vaiką supažindina su apklausos kambario specifika (papasakoja apie kameras, jų paskirtį, ausines), pristato pagrindines apklausos taisykles.**

Šiuo momentu susipažstama su vaiku, paaiškinamas susitikimo tikslas ir apklausoje dalyvaujančių asmenų vaidmenys, užmezgamas kontaktas.

Apklausėjas **turi vaikui prisistatyti ir paaiškinti, kas jis yra, kokį darbą atlieka**. Ši informacija turi būti pateikiama vaikui suprantama kalba, atsižvelgiant į jo amžių, raidos lygį, specialiuosius poreikius.

Ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams galima pasakyti: *„Esu teisėjas/prokuratoras/policininkas, mano darbas yra pasikalbėti su vaikais apie tai, kaip jie gyvena, kas yra įvykę, ir apsaugoti tuos, kurie yra skriaudžiami“*.

Taip pat galima pasiklausti paties vaiko, ar žino, kas yra apklausą vykdančio asmens, išsiaiškinti, koks yra pokalbio tikslas. Tai suteikia geresnę galimybę nustatyti, ar vaikas orientuojasi situacijose ir yra nusiteikęs bendradarbiauti. Galima vaiko paklausti: pvz. *„Mano vardas Jonas. Ar žinai, kas aš esu? Ar žinai, ką aš veikiu? Kaip manai, dėl ko čia šiandien Tave pasikviečiau?“*

Į vaiką derėtų kreiptis vardu arba tiesiog „Tu“. Vaikai įvardį „Jūs“ priima kaip dirbtinį, juos suvaržantį, didėja emocinis atstumas tarp apklausėjo ir kalbančio vaiko.

Pasistenkite **pasisveikinti su vaiku kuo draugiškiau (vengiant formalumo)**. Tai padeda užmegzti glaudesnį kontaktą, skatina atviresnį pokalbį.

Pokalbis su vaiku – nepriklausomai nuo jo amžiaus – **turi būti pradedamas aptariant jam neutralias, saugias temas**, tačiau reikia prisiminti, kad įžanginis etapas negali trukti ilgai. Įžanginiame apklausos etape būtina nustatyti, ar vaikas sugeba skirti tiesą nuo melo, taip pat informuoti jį, jog privalo sakyti tik tiesą. Vaiko galima paprastai paklausti, ką reiškia sakyti tiesą, o ką reiškia meluoti. Bendraujant su vaiku ir kilus įtarimui, jog jis susiduria su sunkumais skiriant tiesą nuo melo, galima pasakyti kelis teisingą ir melagingą informaciją perteikiančius sakinius ir po kiekvieno paklausti – ar sakoma tiesa ar melas. Pvz. *„Jei pasakysiu, kad Tavo kelnės yra raudonos, tai yra tiesa ar melas?“*.

Vyresniojo amžiaus vaikams reikia **aiškiai pranešti, kad jie kaip liudytojai, privalo sakyti tiesą**, be to, reikia priminti atsakomybę dėl apklausos metu sąmoningai pateikiamų melagingų parodymų. Būtina pasakyti, jog visa tai, ką vaikas kalbės apklausos metu yra labai svarbu, ir nuo jo parodymų priklausys teismo sprendimas.

Su apklausoje „galiojančiomis“ taisyklėmis gali supažindinti teismo psichologas. Lietuvos apygardų teismuose dirbantys psichologai savo praktikoje taiko 10 žingsnių apklausos metodiką (pagal Thomas D. Lyon, 2005). Šie specialistai turi reikiamų žinių apie apklausos proceso etapus, jų specifiką. Apklausos pradžioje gali tinkamai įvesti vaiką į pokalbį.

Rekomendacijos kontakto užmezgimui su vaiku liudytoju

- Stenkitės į vaiką dažniau kreiptis vardu, arba naudokite jo mėgstamą vardo formą;
- Kalbėkite lėtai, aiškiai, ramiu balsu;
- Nekritikuokite vaiko pateikiamos informacijos. Pvz. „Tu čia šiandien vis maišaisi“;
- Esant būtinybei atspindėkite vaiko jausmus, pabrėžkite jausmo svarbą. Pvz. „Matau, kad labai jaudiniesi man viską pasakodamas. Bandau įsivaizduoti kaip Tau sunku“.
- Nesistebėkite vaiko atsakymais, net jeigu jie atrodo ir nerealistiški. Pvz. „Kažkaip įdomiai Tu čia šneki“;
- Nekeiskite vaiko apklausos metu panaudotų žodžių (pvz. „Tada dėdė man palietė „papus“...“-> „Paminėjai, kad dėdė Tau palietė krūtinę...“.);
- Nevertinkite vaiko ir jo pasisakymų. Pvz. „Man atrodo Tu neatsimeni tiksliai, kuri tai buvo diena“.

2. Laisvo pasakojimo etapas

Šiame apklausos etape liudytojas pasakoja apie įvykį tai, ką prisimena, kalbėdamas laisvai, jam būdingu tempu. **Vaikas turi būti paruoštas šiam apklausos etapui taip, kad žinotų, ko iš jo yra tikimasi.** Galima sakyti taip: „Papasakok man, kas nutiko. Suprantu, tai labai sunku. Papasakok viską nuo pradžios. Pasakyk viską, ką prisimeni, nes viskas yra labai svarbu.“

Šiame etape **nerekomenduojama vaiko pertraukinėti**, netgi tada, kai jis nukrypsta nuo tiriamo įvykio aplinkybių ir ima išsamiai kalbėti apie su juo nesusijusius dalykus. Taip pat **nereikėtų vaiko taisyti, tikslinti ar koreguoti jo pasisakymų**, lyginti su iš kitų šaltinių gauta informacija (pvz. *Pareigūnei Tu sakei visai kitaip...*“).

Laisvo pasakojimo metu labai svarbu stebėti vaiko neverbalinį elgesį. Būtina atkreipti dėmesį į aplinkybes, kurias jis pasakoja lengvai, o apie kurias kalbėdamas sutrinka, pradeda nerimauti, nuleidžia akis ir pan.

Pasitaiko atveju, kada informaciją apie įvykį pateikinėjantis vaikas sutrinka, atsiranda tylos pauzė. **Paraginus vaiką tęsti, išgirstamas atsakymas „Negaliu to pasakyti, čia negražus žodis“; „Nesakysiu, nenoriu keiktis“; „Man gėda pasakyti“.** Tokiu atveju galima paprašyti vaiko „gėdingą“ žodį parašyti ant popieriaus lapo ir jam leidus apklausėjas jį garsiai perskaitys. Tokiu būdu ne tik gaunama informacija, tačiau užmezgamas glaudesnis pokalbis, įgaunamas pasitikėjimas apklausą atliekančiu asmeniu.

3. Klausimų formulavimo etapas

Apklaustos metu, bandant surinkti kuo daugiau ir tikslesnės informacijos, derėtų pasakyti, kad apklausėjas nori daugiau sužinoti apie įvykį, kad kažko nesuprato, todėl užduos papildomų klausimų. Galima vaikui pasakyti: pvz. „Manęs ten nebuvo, tik Tu žinai, kas įvyko“.

Užduodant atvirus klausimus didėja tikimybė gauti tikslią ir teisingą informaciją. Atviri klausimai padeda prisiminti daugiau įvyko detalių. Taip pat būtina pabrėžti, kad atviri klausimai nemena atsakymų. Tinkamai suformuluotas atviras klausimas teikia galimybę liudytojui laisvai pasakoti apie tai, ką prisimena.

Konkretūs klausimai gali padėti vaikui prisiminti papildomos informacijos, tačiau **atsakymą menantys klausimai iškreipia vaiko pasakojimą**, ypač apklausiant mažamečius. **Nėra tinkamas klausimas:** pvz.: „*Tai mašina buvo raudona ar geltona?*“. Geriau reikėtų klausti „*Kokios spalvos buvo mašina?*“. **Nereikėtų klausti** „*Ar jis turėjo rankoje peilį?*“. Geriau klausti „*Ką jis turėjo rankoje?*“.

Dažnai patys užduodami klausimą vaikui pasakome ir atsakymą. Mes nežinome, koks atsakymas iš tikrųjų yra teisingas. Pvz. „*Ar dėdė buvo nusirengęs?*“. Geriau naudoti klausimo formą „*Papasakok, ką tuometu dėdė vilkėjo?*“.

Įvairių tyrimų rezultatai rodo, kad jaunesnio amžiaus vaikai **geriausiai susidoroja su klausimais**, kurie prasideda žodžiais „*kas įvyko?*“, „*kur?*“, „*kada?*“ ir pan. Taip sudaromi klausimai suteikia galimybę vaikui kalbėti savais žodžiais, spontaniškai, o ne patvirtinti arba paneigti apklausėjo klausimus, jo išankstinę nuomonę.

Sunkiausia atsakyti į klausimus, prasidedančius žodžiu „kodėl?“. Kad atsakytų į tokius klausimus, vaikas turi sugebėti atpažinti priežasties ir pasekmės ryšį, objektyviai vertinti pasaulį, suprasti kitų žmonių elgesio motyvus ir pan. Šios funkcijos yra būdingos vyresniems vaikams, o ne ikimokyklinio amžiaus liudininkams.

Be to, vaikas žodžiu „kodėl“ prasidedančius klausimus gali vertinti kaip kritinius, kurie **kelia kaltės jausmą, skatina gintis** ir pateisinti savo elgesį. Taigi **nebūtų geras klausimas** „*Kodėl išsigandai?*“, geriau paklausti „*Kas Tave išgąsdino?*“.

Jeigu apklausėjas tikisi trumpo atsakymo, kuris patvirtintų ar paneigtų klausimo tezę, tai gavus tokį atsakymą verta vaiko paprašyti paaiškinti. Pvz. „*Nelabai suprantu. Papasakok apie tai šiek tiek daugiau.*“.

Būtina prisiminti, kad pirmiausiai reikėtų sutelkti dėmesį į vaiko pateiktą informaciją, tik vėliau pereiti prie kitų šaltinių gautos medžiagos. **Nederėtų sakyti:** „*Tavo mama man sakė, kad...*“.

Užduodami klausimą, niekada neįvardinkite šaltinių.

Vykdamy apklausą vienas pagrindinių principų - **vengti klausimų, galinčių įteigti kaltės jausmą**, vaiko atsakomybę už patirtą įvykį, jo detales, taip pat vertinančių jo elgesį.

Negalima nusikaltimų aukomis tapusių vaikų klausti, kodėl jie nesigynė, nesipriešino, nešaukė šalia esant kaltininkui. Neleistina užduoti tokių klausimų: Pvz. „*Kodėl nebandei bėgti?; Kodėl nešaukei, jei matei, kad priekabiauja?; Kodėl leidai liesti Tavo lytinius organus?; Gal pati norėjai su juo pasimylėti? ir t.t.*“

Bandant suprasti vaiko aukos elgesį, galima užduoti mažiau traumuojančius klausimus. Pvz. „*Kaip galvoji kas būtų įvykę, jei tuo metu būtum pradėjusi šaukti?“*“.

Itin svarbus aspektas vaiko apklausoje – **apklausėjo žodynas**. Jis turi atitikti vaiko brandą, socialinį išsivystymą. Iš pirmo žvilgsnio tai atrodo akivaizdu ir paprasta, tačiau formuluojant ir užduodant vaikui klausimus sunku laikytis šios taisyklės.

Todėl rekomenduojama:

- Venkite klausimų formuluotėje naudoti vertalus (t.y. kitos kalbos sulietuvintus žodžius);
- Vartokite klausimuose veikiamąją nuosaką, venkite neveikiamosios (pvz. vietoj „*Kas Tau buvo pasakyta?“, sakykite „Ką jis Tau pasakė?“*);
- Duokite vaikui pagalbą prieš atsakant;
- Vartokite paprastas gramatines konstrukcijas;
- **Pabaigoje nepamirškite vaiko paklausti**, ar jis norėtų dar ką nors pasakyti;

- **Vienu metu užduokite tik vieną klausimą** (pvz. „*Tai pasakyk, kokia savaitės diena tada buvo, ar mama buvo namie ir ką tada darei Tu“*). Vaikas dažniausiai pasimeta, nežino į kurį klausimą atsakyti;

- Nevartokite neiginių (pvz. „*Tai nesupratau, neėjai ten?“*);
- Dirbdami su mažais vaikais, venkite sąvokų, apibūdinančių tarpusavio ryšį (pvz., daugiau, mažiau, greičiau).

4. Baigiamasis apklausos etapas

Baigiamajame apklausos etape vaikai paprastai ima atsipalaiduoti. Tačiau **kartais baigiantis apklausai vaikas būna susinervinęs, nerimauja** dėl pasekmių, kurias gali sukelti parodymų davimas, ar dėl savo vaidmens tolesniame bylos tyrime. Jam **reikia duoti laiko nusiraminti**, parodyti, kad suprantame išgyvenimus, pagirti už pastangas, drąsą, net jeigu parodymai iš esmės nesuteikia naujos informacijos.

Patartina vaiko paklausti, kaip jaučiasi po apklausos, ar turi kokių abejonių. Po to derėtų jas išsklaidyti. Jeigu numatytas vaiko dalyvavimas kituose teisiniuose veiksmuose, būtina apie tai pasakyti, išaiškinti jų tikslą.

Apklauso protokolų pildymas. Pasirašymas

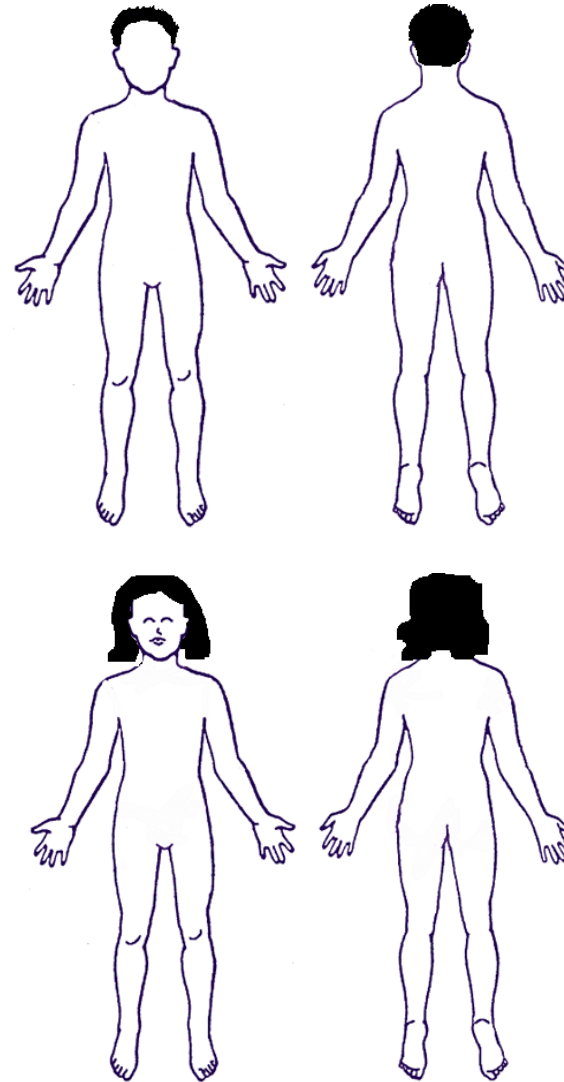
Nepilnamečių apklausų protokoluose turi būti tiksliai ir detalai atspindėta jų eiga, turinys. Protokoluose turi būti pateikti vaikų atsakymai, neverbalinė kūno kalba (rankų, kojų, sėdėsenos padėtis), fiksuojamas akių kontaktas, kūno reakcijos (pvz. paraudimas, drebinimas, dusulys). Ypatingai **šie aspektai svarbūs**, kai yra įtarimų, jog liudytojo **pateikta informacija neatitinka tikrovės**.

Itin svarbus momentas – protokolo užbaigimas, jo pasirašymas. Daugeliu atveju vaiko atstovams ir pačiam nepilnamečiui liudytojui nurodoma atvykti į paskirtą vietą ir pasirašyti protokolą. Tačiau būna atvejų, kada protokolą pasirašyti vaikui būtina tą pačią dieną.

Dažnai pasitaiko klaida, kada vaikas yra iškviečiamas pasirašyti protokolą į kitą patalpą, kurioje susirinkusios visos šalys (taip pat ir kaltinamasis). Neabejotinai šis susitikimas traumuoja vaiką, patiriamas didelis stresas, baimė. Todėl esant būtinybei protokolą pasirašyti tuoj pat po apklausos, **rekomenduojama jį atnešti į vaiko apklausos kambarį**. Tuomet vaikas galėtų pats susipažinti su užfiksuota informacija, pateikti pastabas. Taip pat, esant būtinybei, protokolą galėtų garsiai perskaityti psichologas, kartu su vaiku pažymėdamas pastabas.

1 pav. Schematiniai žmogaus kūno piešiniai

Informacija pateikta remiantis VŠĮ „Paramos vaikams centro“ metodinėmis rekomendacijomis, „Teisinių apklausų mokymų“ medžiaga, praktiniais atvejais.